

ВЗАЄМНЕ БЛАГО ЯК НЕОБХІДНИЙ ПРИНЦИП СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Ю.В. Панасюк

У сучасній аналітичній політичній філософії активно досліджуються принципи рівності і свободи як необхідні умови реалізації суспільного ідеалу. Основою для таких досліджень виступають класичні теорії суспільного договору, які отримали новий розвиток у ХХ столітті, а також концепції соціальної справедливості (див.: [12, 13, 19]). Серед розмаїття підходів до проблеми визначення принципів соціальної справедливості, на нашу думку, варто чітко виокремити принцип взаємного блага. Суспільство, що знаходиться у постійному розвитку, потребує встановлення політичних та моральних орієнтирів, які відповідають дійсній соціальній практиці людини. Процес становлення суспільства, побудованого на засадах гуманізму, неможливий без реалізації оптимальних принципів соціальної справедливості, які враховують особливості окремих соціальних груп.

Задовго до становлення сучасних версій лібералізму, комунітаризму та утилітаризму, античні філософи зводили взаємне благо до гармонійного розвитку людських талантів [1, 8]. Антична традиція надає особливого значення музичному та спортивному вихованню, оволодінню навиками ремісництва, удосконаленню інтелектуальних здібностей. Християнські принципи ґрунтуються на визначенні людини як Божого створіння і тому єдиним способом досягнення взаємного блага християнські богослови проголошують розчинення особистості во Христі і служіння церкві як земному прояву Божої влади, змушуючи вірян таким чином співвідносити свої інтереси та бажання з основним моральним кодексом — Біблією. Згодом суспільство Нового часу і епохи Просвітництва поступово зводить християнську мораль до кодексу

правил у формі легітимізованих законів та норм, правомірність яких визнається усіма членами соціуму [2, 3, 9]. Філософи Нового часу, звертаючись до проблеми походження і становлення держави, розглядають феномен соціальної справедливості і її принципи через призму вивчення особливостей гіпотетичної угоди, яка була репрезентована у теоріях суспільного договору.

Так, для Т. Гоббса взаємне благо як принцип соціальної справедливості постає у вигляді певного суспільного ідеалу, який деякою мірою співпадає з сутністю самого концепту «соціальна справедливість». Фактично, в інтерпретації Гоббса, взаємне благо це задоволення тих потреб, бажань і інтересів, які індивіди не змогли реалізувати в умовах «війни всіх проти всіх», тому й виникла необхідність в укладенні суспільної угоди і виконанні вимог цього договору [2].

Для іншого представника контрактаріанізму Дж. Локка сутність принципу взаємного блага полягає у збереженні так званих прав власності, серед яких особливої уваги надається праву на приватну власність, зокрема, праву на збереження майна і розпорядження ним за власним розсудом [3].

Серед представників договірної доктрини виокремлюється позиція Ж.-Ж. Руссо, який протиставляє свавілля абсолютної монархії ідею народного суверенітету та принципи буржуазно-демократичної республіки, які імпліцитно включають принцип взаємного блага, що втілюється у стосунках індивіда і держави через взаємодію приватної та загальної волі [9].

Проблема співіснування приватної і загальної волі у процесі пошуку оптимальних принципів соціальної справедливості набула окремої філософської концептуалізації в роботі І. Канта «Критика практичного розуму». Для Канта природа принципу взаємного блага пов'язана з сутністю морального закону, категоричного імперативу, який безпосередньо визначає концепт волі на засадах раціональності [4, с. 337]. Взаємне благо як принцип соціальної справедливості у Кантівській експлікації не зводиться лише до чесного розподілу матеріальних ресурсів між членами одного суспільства, а постає як реалізація морального закону в усіх сферах суспільного життя і в поведінці індивідів.

З поступовим розвитком нових політико-правових та соціально-філософських течій у сучасній аналітичній філософії спостерігається відхід від уявлення про взаємне благо як про перманентну, історично виправдану необхідність усунення перешкод на шляху до встановлення безпечної форми життєдіяльності, реалізації власних амбіцій та цілей. Концептуальне наповнення поняття «взаємне благо» набуває дещо ін-

шого звучання і знаходить розвиток у цілій низці утилітаристських, комунітаристських і ліберальних підходів.

Незважаючи на розмаїття тенденцій, варто відзначити деяку спільність у цих теоріях, адже всі виходять з того, що принцип соціальної справедливості перш за все реалізується через особисту сферу життєдіяльності індивіда. Головною метою функціонування суспільства є створення необхідних умов для самореалізації здібностей індивідів, які, реалізуючи свої таланти у матеріальному вимірі, згодом вносять особистий внесок в подальший розвиток суспільства і сприяють його процвітанню. Чим вищий рівень реалізації талантів і природних здібностей, який зокрема забезпечується державними структурами, тим більша вірогідність здійснення прогресивних тенденцій у суспільстві. Функція держави у цьому процесі зводиться до зменшення перешкод, зокрема, бюрократичних, на шляху до самореалізації індивідів. Саме тому відносини між суспільством і індивідом — це двохсторонній процес, в якому на різних етапах переважають суб'єктно-суб'єктні або суб'єктно-об'єктні тенденції.

На основі принципу взаємного блага побудована система суспільно-політичного і економічного процвітання провідних західних країн (Велика Британія, США). Прикладом розглянутого підходу до проблеми взаємного блага може слугувати філософія британського ідеалізму (Бернард Бозанкет), представники якої відстоюють егалітаристську концепцію соціальної справедливості згідно можливостей, які мають бути рівними незалежно від соціального статусу, релігійної, расової приналежності, природних здібностей індивідів [15, с. 83]. В цьому аспекті британські ідеалісти не визнають Ролзівського принципу диференціації, згідно якого найбільш здібні та забезпечені повинні компенсувати втрати менш привілейованих суспільних груп [15, с. 83], адже така концепція загального блага обмежує самореалізацію обдарованих індивідів, тому всі члени суспільства зобов'язані діяти на рівних умовах і повинні перебувати у рівних обставинах справедливості.

Поняття «обставини справедливості» використовувалося Д. Юмом у контексті вивчення конфліктних ситуацій, в яких перебувають соціальні групи на різних етапах розвитку суспільних відносин [10]. Обставини справедливості визначають специфіку правил справедливості з урахуванням особливості соціально-політичного, економічного, духовно-культурного життя суспільства. Саме тому закони справедливості в одному суспільстві можуть суттєво відрізнитися від тих же законів в іншому соціумі. При цьому Юм відзначає, що в окремих випадках, наприклад, під час громадянської війни або навпаки в умовах доста-

тку матеріальних ресурсів ідея справедливості втрачає актуальність і видається абсурдною з точки зору раціональності. Згодом поняття «обставини справедливості» застосовується Ролзом в концепції справедливості як чесності з метою визначення основних характеристик раціональних суб'єктів, серед яких він відзначає «егоїзм раціональних суб'єктів та нестаток речей необхідних для реалізації ними своїх інтересів» [6, с. 48].

До поняття «обставини справедливості» також звертається західний дослідник Д. Міллер, який визначає його наступним чином: «обставини справедливості — це обставини, за яких соціальна справедливість може функціонувати як ефективний, політично встановлений ідеал» [20, с. 3].

Таким чином, принцип взаємного блага визначається вибором найбільш оптимальної структури суспільства. Соціально-політичні елементи є визначними для реалізації такого принципу дистрибутивної справедливості як взаємне благо. На думку британських ідеалістів, благо «визначається з точки зору самореалізації і тієї ролі держави, яка полягає в максимізації умов, в яких кожен громадянин може розвинути або реалізувати свої потенційні можливості і таланти» [15, с. 84].

Проблема реалізації принципу взаємного блага порушує питання про визначення справедливого суспільства, яке сприятиме реалізації не тільки природних здібностей індивідів, а й перетворенню правил справедливості в моральний кодекс соціально і політично визначеної спільноти. На думку деяких дослідників, зокрема Уолзера, втіленням такого ідеалу може бути міжнародне суспільство з чітко визначеними законодавчими нормами, які будуть універсальними для членів цієї політичної організації і базуватимуться на таких загально визнаних цінностях як свобода, незалежність, індивідуальна відповідальність, самовизначення та ін. Більш того, головним призначенням даних норм буде урегулювання відносин між різними державами (див.: [14]). В такій ситуації всі нормативні твердження можна буде розділити на дві основні категорії: законодавчі та моральні, які реалізуються через соціально встановлену систему прав і обов'язків. Законодавчі права мають забезпечувати функціонування регулятивних механізмів у діяльності різних індивідів і соціальних груп у процесі спільного існування. Моральні права, або моральні настанови, повинні здійснювати контроль поведінки індивідів у процесі становлення справедливого суспільства. Моральний обов'язок кожного громадянина при цьому полягатиме у реалізації максимальної частини своїх потенційних можливостей. В су-

часній аналітичній філософській думці дослідники принципу взаємного блага значну увагу зосереджують саме на такій системі формування справедливого суспільства.

Ідею формування міжнародного суспільства підтримує Дж. Ролз, який вважає, що розробка загального політичного механізму породжує необхідність дослідження феномену міжнародної справедливості, яка носитиме формальний або процедурний характер і не буде зводитися до дистрибутивної або економічної основи [21]. Принципи справедливості за таких обставин будуть визначатися міжнародним договором, який укладатиметься державами, побудованими на засадах справедливості. У такому договорі будуть зазначені наступні умови міжнародної політики: рівні права держав, самодетермінація, невтручання у внутрішню політику, право на захист природних ресурсів держави, право на збереження цілісності територіальних меж тощо [16, с. 106-108].

За умови укладання міжнародних угод виникає проблема детермінації справедливого суспільства: чи існують об'єктивні критерії визначення того чи іншого соціуму справедливим? Які органи і за якими критеріями у Ролзівській концепції справедливості мають здійснювати оцінку справедливих/несправедливих суспільств? Чи існує гіпотетична третя сила, яка зможе вирішувати поставлені завдання? Джон Ролз не дає прямої відповіді на дані запитання, а звертається до теорій справедливості інших дослідників, зокрема до концепції сучасних міжнародних відносин Мервіна Фроста, який пропонує розв'язання вище окреслених проблем шляхом створення світових організацій, діяльність яких базується на принципах справедливості, наприклад, ООН, ЄС або Світової Торгівельної Організації [16, с. 107].

В умовах консолідації всі члени міжнародного суспільства дотримуються виконання вимог міжнародних конвенцій, при цьому міжнародне суспільство інтерпретується як таке соціально-політичне об'єднання, що ґрунтується на засадах прагматизму, правилах неупередженості та принципах справедливості. Серед основ справедливого суспільства особливе місце займає можливість реалізації принципу взаємного блага, право на яке визнається міжнародними організаціями. Кожне окреме суспільство має можливість створити власну концепцію блага, яка може відрізнитися від концепцій блага інших спільнот. Розвиваючи власні концепції, окремі суспільства поступово наближаються до створення міжнародної концепції взаємного блага, яка буде універсальною для різних держав, хоча особливості її застосування будуть визначатися соціальним контекстом тієї чи іншої країни.

Однією із практичних спроб втілення принципу взаємного блага у

міжнародний простір був так званий Новий міжнародний економічний розпорядок в 1970-х рр. (New International Economic Order), метою якого була зміна курсу світової економіки на користь розвитку бідних країн [16, с. 108]. Провал даного проекту свідчить про неможливість застосування принципу диференціації Ролза у контексті розвитку міжнародного суспільства. Таким чином, імовірність реалізації принципу взаємного блага у світових масштабах видається дуже малою, про що свідчать спроби застосування законів соціальної справедливості у міжнародних стосунках.

Серед представників сучасної аналітичної філософії ставлення до цього твердження неоднозначне. Так, Брайан Беррі у своїй ліберальній концепції справедливості як неупередженості вважає, що необхідно відмовитися від правил сучасного міжнародного порядку, оскільки результати діяльності світових організацій не є неупередженими [15, с. 112]. З його точки зору, недопустимо досліджувати проблему соціальної справедливості в межах окремих суспільств, натомість її потрібно аналізувати в контексті системи міжнародних відносин. Таким чином постає проблема створення іншої світової політичної організації, яка у теорії Беррі набуває характеру не міжнародного, а глобального уряду.

Думку Беррі щодо необхідності розробки принципів глобальної справедливості продовжує розвивати Девід Міллер, який експлікує взаємне благо як принцип соціальної справедливості з урахуванням такої структури міжнародного суспільства, яка може включати інститути, неконтрольовані на національному рівні (наприклад, глобальний капіталістичний ринок) [20, с. 17]. Принцип взаємного блага розглядається Міллером не тільки у межах політично визначеного суспільства, а й на міжнаціональному рівні. На думку Міллера, реалізація принципу взаємного блага у контексті глобальної справедливості можлива за наступних умов:

1. створення дійсних гарантій солідарності;
2. включення до національних політичних культур загальноприйнятих понять, які мають стати основою для принципів соціальної справедливості;
3. обмеження в певних сферах діяльності [20, с. 20].

В такому контексті виникає поняття «солідарне суспільство», яке, з точки зору Фергюсона, «означає національне, тобто з'єднане спільно

визначеним благом чи добром» [5, с. 122]. «Національне суспільство об'єднується навколо уявлення (розуміння) блага, прийнятого спільно. Однак суспільства складаються також під впливом уже адаптованих соціальних традицій» [5, с. 123]. В означеній площині постає питання щодо більш детального визначення обмежень у суспільних сферах, але Міллер не поглиблює цей аспект своїх досліджень.

Специфіка взаємного блага як принципу соціальної справедливості визначається вимогою неупередженого розвитку індивідуальних можливостей і, разом з тим, забезпеченням стабільності функціонування політичних інститутів і суспільства як цілісного організму. Умови для самореалізації здійснюються через правову систему, що включає права власності, які в сучасній Європі отримали законодавчий статус [15, с. 86]. Права тісно пов'язані з загальним, або спільним, благом, і є результатом соціально-політичної взаємодії суб'єктів історичного розвитку суспільства. На думку Росміні, «спільне благо — це благо всіх індивідів, які утворюють соціальність як таку, або соціальне тіло, і є суб'єктами права» (див: [5, с. 298]).

На наш погляд, спільне благо є одним з компонентів принципу взаємного блага, яке гарантує право на приватну власність. В означеному контексті суспільство зобов'язане забезпечити такий розподіл матеріальних ресурсів, який буде базуватися на засадах справедливості та неупередженості, і втілити такі дистрибутивні механізми, які гарантуватимуть кожному членові суспільства можливість реалізувати внутрішній потенціал. У цьому напрямку представники аналітичної філософії відстоюють одну з головних ідей принципу взаємного блага: самореалізація одного індивіда або групи індивідів не повинна спричиняти деградацію певної соціальної групи [15, с. 87].

Таким чином, самореалізація є одним з центральних понять принципу взаємного блага, що стає підґрунтям загального блага через захист принципів соціальної справедливості та гарантування громадянських прав особистості. Загальне благо для соціального організму визначається змогою «соціального уряду належно врегулювати модальність усіх прав. Усі права є тоді гарантовані, коли захист прав є першою метою їх регулювання» (див: [5, с. 300]).

У процесі становлення принципу взаємного блага і, зокрема, самореалізації як невід'ємної його складової, стосунки індивідів репрезентуються у формі солідарного товариства (*solidaristic community*), інструментального об'єднання (*instrumental association*) та громадянства (*citizenship*) [20, с. 26]. Розглянемо докладніше втілення взаємного блага у кожному з цих об'єднань.

У солідарному товаристві принцип взаємного блага реалізується через розподіл матеріальних ресурсів відповідно до необхідності [20, с. 27], через спільні цінності та ідеали, вимоги, згідно яких діють індивіди. Необхідність може інтерпретуватися стосовно релігійних, політичних, морально-етичних чи економічних уявлень. Солідарне товариство передбачає спільну участь індивідів у різних видах діяльності, зокрема, така форма суспільних відносин має місце у сім'ї, клубах за інтересами, релігійними групами, командами тощо. Взаємне благо як принцип соціальної справедливості досягається за таких обставин добровільною участю усіх членів солідарного товариства, які діють заради приватного і спільного добробуту. Приватне благо реалізується через прагнення до спільного добробуту і втілюється у концепціях «гарного життя» індивідів.

За умови інструментального об'єднання принцип взаємного блага набуває утилітарного характеру, що в більшій мірі зводиться до так званого публічного блага. Росміні під публічним благом розуміє «благо соціального тіла (органу), взятого за цілість або взятого як його організація» (див.: [5, с. 298]). У такому розумінні принцип взаємного блага визначається добробутом всього суспільства, але при цьому допускається можливість задоволення потреб деяких індивідів у меншій мірі, що не відповідає самій природі концепту «взаємне благо». Таким чином, основним дистрибутивним принципом стає розподіл ресурсів згідно особистих заслуг [20, с. 28], які визначають частку матеріального багатства, яку отримує кожен індивід за внесок у розвиток суспільства. При цьому суб'єкти соціальних відносин розглядають інших індивідів як необхідний засіб досягнення власних цілей. Прикладом може слугувати діяльність благодійних організацій.

Заключною формою суспільних відносин, в якій втілюється висвітлення принципу взаємного блага, є громадянство. Реалізація принципу взаємного блага в громадянському контексті здійснюється через набір рівних легітимізованих громадянських прав і обов'язків. За таких обставин чільне місце у системі державних норм і стандартів займає єдиний громадянський статус, яким володіють члени соціально визначеної спільноти. У такій системі суспільних відносин розподіл матеріальних ресурсів здійснюється згідно принципу рівності, який є вихідним для реалізації комплексу принципу взаємного блага. Рівність прав і обов'язків гарантує можливість самореалізації індивідів як членів громадянського суспільства.

У ліберальному суспільстві необхідним механізмом контролю над процесом дотримання і забезпечення громадянських прав є моральний

кодекс, який регулює соціальні взаємини. Такий моральний закон, або, як стверджував Кант, категоричний імператив, виконує контролюючу функцію у суспільстві: не дозволяє перетворювати політичні інститути, соціальні організації або окремі групи індивідів у механічний засіб досягнення власних цілей. Окреслена позиція особливо стосується утилітаристських тенденцій у суспільстві, у випадку, коли гедоністичні уявлення про світ привірюються до моральних настанов.

Принцип взаємного блага, основна теза якого — взаємовигідні стосунки суспільства та індивіда, отримує нове концептуальне представлення в утилітаристській традиції, яка особливо поширюється у XIX – першій половині XX ст. В даному контексті це фундаментальне твердження набуває одностороннього характеру: індивід – суспільство. Утилітаристський принцип взаємного блага постулюється перш за все як публічне благо, тобто як благо цілісної соціальної організації.

Тим не менш, досягнення загального добробуту і становлення держави благоустрою вимагає наявності політико-правових доктрин, які гарантуватимуть індивідуальний самоконтроль. Системою таких законів, на думку Дж.С. Мілля, має стати гіпотетичний ідеальний кодекс правил, який забезпечить рівні права для всіх членів соціуму і встановить матеріальну рівність. З метою створення даного кодексу у процесі втілення утилітаристської моделі політичної організації суспільства повинна заохочуватися самореалізація особистості через систему соціально встановлених інститутів.

Принцип взаємного блага в утилітаристичній інтерпретації і особливо у такому його руслі як утилітаризм правил (Р. Брандт, Д. Харрісон та ін.) [11, с. 59], яке виокремлюється у специфічну галузь даної філософської доктрини в 60-ті рр. XX ст. разом з утилітаризмом вчинку (Дж. С. С. Смарт, С. Тулмін) [11, с. 59], набуває унікальної експлікації у концепції двохрівневої гри Я. Харсанія [22, с. 52-54]. На першому етапі гри утилітаризму правил виникає гіпотетична ситуація, коли гравці діють таким чином, щоб максимізувати соціальну користь шляхом оптимального вибору необхідного морального кодексу із запропонованих варіантів морально-етичних програм. На другому етапі індивіди демонструють відсутність наміру діяти згідно вимогам загального блага і віддають перевагу розвитку власної концепції «гарного життя», обираючи індивідуальну стратегію поведінки з запропонованих моделей. Домінуючого значення на даній стадії набуває принцип приватного блага і особистої користі. В такій ситуації головний обов'язок кожного гравця — не використовувати недопустиму стратегію поведінки. Обираючи оптимальний моральний кодекс на першому етапі, ін-

дивіди керуються лише зовнішніми обмеженнями, що визначає відсутність наміру у гравців співпрацювати з іншими членами цієї логіко-філософської конструкції на другому етапі [22, с. 51-54]. Вибір оптимального морального кодексу, що стане соціально-філософським втіленням принципу взаємного блага згідно утилітаристської традиції, вимагатиме певної раціоналізації та індивідуалізації діяльнісного аспекту соціального розвитку суспільства.

Процес становлення раціоналізованого ідеалу взаємного блага передбачає втілення у концепціях сучасної аналітичної філософії так званої аксіоми найменшої рівності (a weak equity axiom): становище тих індивідів та соціальних груп, які не знаходяться у привілейованому положенні під час розподілу матеріальних ресурсів, в жодному разі не повинно погіршуватися у порівнянні з іншими членами суспільства [23, с. 41-42]. На захист даної тези варто навести також принцип Парето, прибічники якого виходять з того, що соціально-економічне і морально-етичне становище жодного індивіда не має погіршуватися [17].

Головна відмінність між наведеними принципами, які виконують допоміжну функцію стосовно принципу взаємного блага, полягає у тому, що аксіома найменшої рівності, чи мінімальний принцип справедливості, не виключає можливості погіршення становища забезпечених класів у процесі придбання, накопичення, подальшого розподілу і обміну матеріальних благ. Але саме за таких умов і відбувається поступове становлення принципу взаємного блага у сучасному суспільстві. Розглядаючи аксіому найменшої рівності і принцип Парето, варто підкреслити, що запровадження ідеалу взаємного блага як одного з основних принципів соціальної справедливості в перманентний розвиток суспільства породжує проблему вибору оптимального морального кодексу.

Представники утилітаристського підходу виходять з необхідності надання гуманістичного спрямування моральному кодексу і його раціоналізації з урахуванням того соціального етапу, на якому перебуває освіта. Поясненням взаємозалежності рівня освіти і необхідного морального кодексу займалися деякі утилітаристи, зокрема, Харсаній, який відзначав, що розширюючи соціально-філософський спектр різних індивідуальних і колективних можливостей, певний рівень освіти вимагає відповідної моральної концепції [22, с. 54]. Зі зміною концепту освіти виникає необхідність у модернізації існуючого морального кодексу або повної його заміни такою версією морально-етичних норм, які відповідатимуть новим вимогам освіти.

Утилітаристський варіант експлікацій принципу взаємного блага знаходить певне відображення у ліберальній концепції справедливості Брайана Беррі. Досліджуючи різні теорії дистрибутивної справедливості, Беррі приходить до висновку, що соціально-політична структура суспільства визначається оптимальними принципами індивідуальної справедливості. Вибір найбільш адекватної системи цінностей та ідеалів, серед яких чільне місце займає соціальна справедливість, здійснюється на основі індивідуальних концепцій блага. Саме тому головним завданням політичної теорії Беррі є формулювання таких принципів політичної організації суспільства, які гарантують індивідам з конкуруючими концепціями блага можливість співіснувати і співпрацювати на засадах справедливості [13, с. 14].

Аналізуючи основні підходи до проблеми соціальної справедливості в історії філософської думки, Беррі підкреслює значимість принципу взаємного блага для взаєморозвитку суспільства і індивіда у контексті концепцій «гарного життя». Беррі виділяє дві ліберальні концепції блага: благо як автономія (the good as autonomy) і благо як задоволення потреб (the good as want-satisfaction) [18, с. 46]. Утилітаристична спрямованість теорії Беррі виявляється саме у концепції блага як автономії, яка передбачає самоцінність блага як такого. У прагматичному аспекті життєдіяльності політичної організації соціуму це виявляється у привнесенні в різні суспільні сфери принципу публічного блага.

Концепція блага як задоволення потреб сконцентрована на індивідуалістичній тезі про значимість інтересів, бажань і цілей особистості. Таке розуміння блага не завжди приводить до заснування ліберальних або нейтральних політичних інститутів, так як не передбачає розуміння морально-етичних та суспільних цінностей членами суспільства [18, с. 46]. Незважаючи на деякі розбіжності у запропонованих Беррі ліберальних концепціях, принцип взаємного блага займає вагомe місце у його теорії справедливості як неупередженості і є визначним у загальній системі оптимальних принципів дистрибутивної справедливості.

На думку представників іншої соціально-політичної течії сучасної аналітичної філософії — комунітаризму, концептуальне значення принципу взаємного блага розкривається у його протидії ліберальній концепції соціальної справедливості. Комунітаристи пропонують власну логіко-філософську реконструкцію принципу взаємного блага, виходячи з заперечення основних постулатів нейтрального ліберального суспільства. Однією з таких догм є невизнання лібералами соціальних умов, які частково визначають інтереси і потреби індивідів. У процесі утвердження взаємного блага одним з необхідних принципів соціаль-

ної справедливості варто відзначити певний дисбаланс між «політикою нейтральності» і «політикою загального блага», який має місце у ліберальній і комунітаристській філософських традиціях [19, с. 206]. «У ліберальному суспільстві загальне благо є результатом процесу об'єднання індивідуальних преференцій, які розглядаються як рівні» [19, с. 206]. У комунітаристичному суспільстві заохочується прийняття тих концепцій блага, які відповідають загальноприйнятій моделі життєдіяльності індивідів [19, с. 207]. Саме тому загальне благо у комунітаризмі представляє собою автономну концепцію «гарного життя», яка визначає загальний спосіб життєдіяльності всього суспільства [19, с. 206].

З огляду на розмаїття підходів до визначення загального блага як принципу соціальної справедливості, можна зазначити, що реалізація взаємного блага вважається багатьма представниками аналітичної політичної філософії оптимальним способом втілення принципу соціальної справедливості у сучасному суспільстві. Здійснений аналіз соціально-філософських підходів дозволяє визначити істотну рису сучасних концептуалізацій взаємного блага, яка проявляється у зміні філософських парадигм — переході від детерміністичної до інтерпретаційної [5, с. 483], від універсально-раціоналістичної до партикуляристської [7, с. 77]. Раціонально-детерміністична інтенція в аналітичній філософії свого часу отримує розвиток в теоретизуваннях щодо дистрибутивних схем розподілу матеріальних ресурсів у процесі визначення оптимальних принципів соціальної справедливості. Повернення ж до проблематики взаємного блага на початку XXI ст. відбулося на основі інтерпретаційно-партикуляристської парадигми, що відповідає основним запитам сучасного суспільства.

З розвитком партикуляристської парадигми у сучасних дослідженнях проблеми взаємного блага фундаментальним стає питання легітимації прав власності та кореляція рівня економічного розвитку суспільства та рівня самореалізації природних здібностей і талантів індивідів. На основі досліджених особливостей утилітаристичної, ліберальної та комунітаристичної інтерпретації принципу взаємного блага можна стверджувати, що взаємне благо є суспільним ідеалом, що виражається тріадою загального, публічного і приватного.

1 Бібліографія

- [1] *Аристотель*. Політика. Сочинения в 4 т. Т. 4. — М.: Мысль, 1983. — С. 376-644.

- [2] *Гоббс Т.* Левиафан, или материя, форма и власть государства церковного и гражданского. Сочинения в 2 т. Т. 2. — М.: Мысль, 1991.
- [3] *Локк Дж.* Два трактата о правлении. Сочинения в 3 т. Т. 3. — М.: Мысль, 1988.
- [4] *Кант И.* Лекции по этике. — М.: Республика, 2000.
- [5] *Карась А.* Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях: Монографія. — Київ; Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003.
- [6] *Кудрявцева Н.* Теорії суспільного договору в сучасній аналітичній філософії. Дис. канд. філос. наук: 09.00.03 / Криворізьк. держ. пед.-й ун.-т. — Кривий Ріг, 2008.
- [7] *Печерская Н.* Современный дискурс справедливости: Джон Ролз или Майкл Уолзер? // Общественные науки и современность. — 2001. — № 2. — С. 77-88.
- [8] *Платон.* Государство. Сочинения в 2 т. Т. 2. — М.: Мысль, 1998.
- [9] *Руссо Ж.-Ж.* Об общественном договоре. — М.: Гос. соц.-эк. изд.-во, 1938.
- [10] *Юм Д.* Трактат о человеческой природе. Сочинения в 2 т. Т. 2. — М.: Мысль, 1996.
- [11] *Яркова Е.* Утилитаризм как тип нравственности: опыт концептуальной реконструкции // Вопросы философии. — 2005. — № 8. — С. 53-65.
- [12] *Ackerman B.* Social Justice in the Liberal State. — New Haven: Yale University Press, 1980.
- [13] *Barry B.* A Treatise on Social Justice. Volume II: Justice as Impartiality. — Oxford: Clarendon Press, 1995.
- [14] *Bellamy R.* Justice in the Community: Walzer on Pluralism, Equality and Democracy // Social Justice from Hume to Walzer / Ed. by David Boucher and Paul Kelly. — London and New York: Routledge, 1998. — P. 157-180.

- [15] *Boucher D.* British Idealism and the Just Society // Social Justice from Hume to Walzer / Ed. by David Boucher and Paul Kelly. — London and New York: Routledge, 1998. — P. 80-101.
- [16] *Brown C.* International Social Justice // Social Justice from Hume to Walzer / Ed. by David Boucher and Paul Kelly. — London and New York: Routledge, 1998. — P. 102-119.
- [17] *Femia J.* Pareto and the Critique of Justice // Social Justice from Hume to Walzer / Ed. by David Boucher and Paul Kelly. — London and New York: Routledge, 1998. — P. 67-79.
- [18] *Kelly P.* Taking Utilitarianism Seriously // Impartiality, Neutrality and Justice. Re-reading Brian Barry's Justice as Impartiality / Ed. by Paul Kelly. — Edinburg: Edinburg University Press, 1998. — P. 44-59.
- [19] *Kymlicka W.* Contemporary Political Philosophy. — Oxford: Clarendon Press, 1995.
- [20] *Miller D.* Principles of Social Justice. — Cambridge: Harvard University Press, 2001.
- [21] *Rawls J.* A Theory of Justice. — Cambridge, MA: Harvard University Press, 1971.
- [22] *Riley J.* Mill on Justice // Social Justice from Hume to Walzer / Ed. by David Boucher and Paul Kelly. — London and New York: Routledge, 1998. — P. 45-66.
- [23] *Wolff J.* Rational, Fair and Reasonable // Impartiality, Neutrality and Justice. Re-reading Brian Barry's Justice as Impartiality / Ed. by Paul Kelly. — Edinburg: Edinburg University Press, 1998. — P. 35-43.

Надійшла до редакції 28 травня 2010 р.